

Nr 177.

Av herr **Gärde, m. fl.**, *angående tillämpning i full utsträckning inom det statliga pensionsväsendet av grundsatsen om pensionernas oantastbarhet.*

Den rättsliga uppfattningen av tjänstepensionen har såväl då fråga är om privatanställda som statens eller kommunernas befattningshavare under de senaste årtiondena genomgått en mycket betydelsefull förändring. Tidigare betraktades pensionen mera som ett av humanitet påkallat understöd från arbetsgivaren till den anställde än som ett på anställningsförhållandet grundat rättsanspråk. Denna uppfattning är numera föråldrad. Enligt vad som torde vara allmänt erkänt, utgör pensionen en successivt intjänad löneförmån. Den anställdes löneförmåner bestå med andra ord dels av kontant lön jämte eventuella naturaförmåner och dels av den pensionsrätt, som från år till år intjänas. En konsekvens av denna pensionens karaktär är att pensionsrätten göres, som det plägar uttryckas, oantastbar. Pensionens oantastbarhet innebär, att när den anställde lämnar anställningen hos en arbetsgivare, den pensionsrätt, som han under anställningstiden intjänat, kvarstår orubbad, varvid pensionsrättens värde bestämmes enligt försäkringstekniska grunder. Huruvida och i vilken omfattning kostnaderna för pensioneringen bestridas av arbetsgivaren eller av den anställde, är enligt nu angivna betraktelsesätt utan betydelse vid bedömande av det värde pensionen vid en viss tidpunkt äger.

De sålunda angivna grundsatserna om pensionens oantastbarhet ha sedan länge gjort sig gällande vid de privatanställdas pensionering. Allt ifrån sin tillkomst år 1917 bröt Svenska personalpensionskassan (SPP) med den dittills allena rådande principen, att en anställd, som i förtid avgick ur arbetsgivarens tjänst, förlorade sin intjänade pensionsrätt liksom varje gottgörelse därför. I stället uppställde SPP den maximen, att en sådan anställd skall ha ovillkorlig rätt till så stor del av pensionen, som försäkringstekniskt sett svarar mot den gångna tjänstetiden och de under denna för honom gjorda insatserna. Den nya grundsatsen gjordes obligatorisk, och någon valfrihet på denna punkt tillerkändes alltså icke arbetsgivaren.

Även i fråga om de kommunalanställdas pensionering har oantastbarhetsprincipen alltmera trängt igenom. Den i nära anslutning till SPP år 1922

grundade Sveriges kommunalanställdas pensionskassa (SKP) har liksom SPP alltifrån sin tillkomst tillämpat samma princip. En avgående befattningshavare tillgodoföres således även här *hela* värdet av de för honom inbetalda avgifterna och detta tillgodoförande sker i form av ett fullvärdigt fri-brev. För en stor del av de kommunalanställda har pensionsfrågan ordnats genom anslutning till SKP. Även i fall då så icke skett, utan pensioneringen ombesörjes av kommunerna direkt, såsom i ett flertal större stadssamhällen. har oantastbarhetsprincipen vunnit en allt vidsträcktare användning och man synes äga grundad anledning antaga, att den kommunala pensioneringen inom mycket nära liggande framtid skall vara byggd på den oantastbara pensionsrättens grund.

Ett avsevärt antal kommunala befattningshavare med offentlig tjänsteställning, framför allt folkskollärarna och landstingens sjukvårdspersonal, har sin pensionering ordnad genom Statens pensionsanstalt. Frågan om dessa befattningshavares pensionsförhållanden är för närvarande föremål för utredning genom tillkallade sakkunniga.

Den förändrade uppfattning av pensionsrättens natur, som under de sista årtiondena framträtt med allt större styrka, har ej heller lämnat de statligt anställdas pensionering oberörd. Den statliga pensioneringen stod dock i väsentlig mån länge kvar på understödsprincipens ståndpunkt. Sålunda gick en befattningshavare, som före pensionsåldern lämnade anställningen utan att erhålla sjukpension, miste om all kompensation för tidigare innehavd pensionsrätt, inklusive de pensionsavgifter, som genom avdrag å utgående lön inbetalts av honom själv. Den uppenbara orättvisan i detta system påtalades allt starkare, och principiellt tillerkändes, först vid kommunikationsverken (1920) och sedan mera allmänt, de statliga befattningshavarna gottgörelse för den del av pensionen, som svarade mot deras inbetalningar.

På grundval av ett av 1938 års pensionssakkunniga avgivet betänkande (SOU 1941: 10) utfärdades år 1941 nya bestämmelser angående den allmänna tjänste- och familjepensioneringen (SFS 1941, 1008, 1009). Även om 1941 års reglering av statstjänstemännens pensionsfråga i flera hänseenden innefattar betydande framsteg och förtjänar allt erkännande, intager dock i denna reglering frågan om pensionernas oantastbarhet en mera undanskjuten ställning. På denna punkt torde ej heller ha åsyftats annat än mera oväsentliga, huvudsakligen av praktiska skäl föranledda modifikationer i de dittills gällande reglerna. Bland de avvikelser från oantastbarhetsprincipen, som fortfarande kvarstå, torde här böra nämnas följande.

1. Befattningshavare, som avgår ur statstjänst, innan han minst tre år tillhört pensionsberättigande befattning, går helt förlustig såväl egen som familjepensionsrätt liksom ersättning för erlagda pensionsavgifter.

2. Den uppskjutna livränta, som erhålles i stället för den före avgången gällande tjänstepensionsrätten, utmätas med hänsyn till tjänstetiden men motsvarar endast en del av den intjänade pensionsrätten.

3. En nedsättning med i regel två tredjedelar och lägst en tredjedel inträder i fall, då befattningshavare dömts till avsättning eller till följd av tjänstefel skilts från tjänsten.

Även i vissa andra hänseenden intar den anställde, som avgått ur stats-tjänst, en mindre gynnad ställning än som under motsvarande förhållanden tillkommer anställda bl. a. vid pensionsförsäkring i SPP eller SKP. Sålunda bortfaller vid för tidig avgång det i tjänstepensionen ingående försäkrings-skyddet vid för tidig arbetsoförmåga. Den omräkning av livräntan till för-tidslivränta, som i vissa fall kan äga rum, medför en stark reduktion av liv-räntans belopp. Vidare gäller den uppskjutna livränta, som tjänstemannen erhåller, genomgående från en pensionsålder av 65 år, även i det fall att pen-sionsåldern för den tjänst han innehåft varit lägre.

En fråga, som förtjänar särskild uppmärksamhet, är, huruvida icke liksom vid utbetalning av tjänstepension dyrtidstillägg bör utgå även vid utbetal-ning av uppskjuten livränta. De skäl, som tala för att pensionen bibehålles vid en viss värdebeständighet — utan en sådan värdebeständighet kan pen-sioneringen icke på ett tillfredsställande sätt fylla sitt ändamål — gälla i lika mån den uppskjutna livräntan.

Ur försäkringsteknisk synpunkt torde de avsteg från oantastbarhetsprin-cipen, som alltjämt kvarstå, icke kunna motiveras. De utgöra dessutom ett hinder för den anpassning av arbetskraften, som särskilt under nuvarande förhållanden är ett viktigt samhällsintresse. För nutida uppfattning fram-står det som främmande, att staten skulle söka kvarhålla befattningshavare i sin tjänst genom att vid deras avgång avkräva dem en ekonomisk kompen-sation av det slag, varom här är fråga. Under alla förhållanden äro dessa spörsmål av den såväl principiella som praktiska betydelse, att de böra upp-tagas till en förutsättningslös utredning.

Vid en sådan utredning böra även beaktas vissa praktiska frågor. Be-stämmelse saknas sålunda om att den statsanstälde, som innan pensionsrätt för honom inträtt lämnar statstjänsten, skall erhålla underrättelse om sin ställning i pensionshänseende vid avgången, pensionsbesked. Sådan under-rättelse torde vara allmänt tillämpad praxis vid försäkringsmässig pensio-nering. Att meddelande lämnas i sådana fall skulle självfallet i hög grad underlätta såväl för den avgångne själv som vid hans frånfälle för hans efterlevande att tillvarataga den pensionsrätt, som tillkommer dem. En an-märkning, som därjämte kan riktas mot de statliga anordningarna, är att möjlighet saknas till överföring av intjänt pensionsrätt till annan pensions-inrättning, som den anställde vid antagande av ny tjänst kan komma att till-höra. Sådan överföring har i avsevärd utsträckning kommit till användning inom den kommunala och den enskilda tjänstepensioneringen och medför den fördelen, att den i den tidigare tjänsten intjänta pensionsrätten kan in-ordnas i den pensionsrätt, som tillkommer befattningshavaren vid avgång från den senare tjänsten.

På grund av vad sålunda anförts få vi hemställa,

att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning om tillämpning i full utsträckning inom det statliga pensionsväsendet av grundsatsen om pensionernas oantastbarhet ävensom för riksdagen framlägga det förslag, som föranledes av utredningen.

Stockholm den 23 januari 1945.

N. Gärde.

Å. Holmbäck.

John Björck.

E. A. Lindblom.

P. J. Näslund.
